

DIMITRIE ONCIUL (1856–1923)

RODICA JUGRIN
Institutul „Bucovina”, Rădăuți
E-mail: rodicajugrin@gmail.com

Dimitrie Onciul (1856–1923)

(Abstract)*

Dimitrie Onciul was born in 1856 in Straja, in the present day county of Suceava. He attended the Orthodox primary school, the high school and the university (specializing in history and geography) in Chernivtsi. In Vienna he attended the Faculty of Philosophy, specializing in Latin epigraphy, diplomatic, palaeography and sigillography. In 1884, he obtained his PhD in history at the University of Chernivtsi. Since 1885, he has been a secondary professor of history and geography in Chernivtsi. In 1895, Onciu decided to leave Bukovina and go to Romania, the decision being made following the conflict with the school inspector Carl Tumlirz. In Bucharest he knew the full consecration of his activity: He became the holder of the Chair of Old History of Romanians until the End of the 17th Century of the Faculty of Letters and Philosophy of the University of Bucharest (1896–1923) and then dean of this faculty (1919–1923). Since 1900 he has been the director general of the archives, being involved in the organization on a modern basis of this institution, following the model of those from other European centres. As president of the Commission of Historical Monuments (1919) he inaugurated medieval archaeological research, and in 1922 he founded the Heraldic Consultative Commission, of which he was the first president. Dimitrie Onciu's scientific activity was rewarded by his election, first as a corresponding member (1889) and then as a titular member of the Romanian Academy (1905). He was vice-president (1913–1916) and president (1920–1923) of the Academy, and president of the historical department of the Romanian Academy (1911–1914, 1919–1922). Dimitrie Onciul focused his research mainly on two major themes: ethnogenesis and Romanian continuity in the Carpathian-Danubian-Pontic space and the way of formation of the Romanian principalities as independent states. Based on the thorough study of historical sources, Dimitrie Onciu's studies have been pioneering future research. Dimitrie Onciul did not draw up an edition of his writings, most of them, except for a few studies that were printed in the form of extracts, being published in the press of the time. Over time, several editions of the writings of the Bukovinian historian appeared. He was a member or president of cultural societies (“Arboroasa”, “Junimea”, “România Jună”, the Society for Romanian Culture and Literature in Bukovina, “The Romanian School”, the National Orthodox Society of Romanian Women, the League for Cultural Unity of All Romanians). He contributed, through public conferences and university lectures, to the spiritual training of the Great Union generation, being confident in the triumph of the national cause.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

On March 20, 1923, suffering of a disease he had since childhood, Dimitrie Onciu passed away. He was buried in the Horecea Central Cemetery, in Chernivtsi. He remained in the memory of posterity as a tireless researcher of the history, being considered the one who introduced the concept of „critique” in the Romanian historiography. Along with other great personalities, such as Ioan Bogdan, A. D. Xenopol, Nicolae Iorga or Vasile Pârvan, he made valuable contributions to the progress of Romanian historical science.

Keywords: Bukovina, Dimitrie Onciu, scientific activity, Romanian Academy.

(Rezumat)

Dimitrie Onciul s-a născut în 1856 în Straja (actualul județ Suceava), a urmat școala primară ortodoxă la Cernăuți și tot aici și-a făcut studiile liceale și cele universitare (specializarea istorie-geografie). La Viena a urmat cursurile Facultății de Filosofie, specializându-se în epigrafie latină, diplomatică, paleografie și sigilografie. În 1884 a obținut titlul de doctor în istorie la Universitatea din Cernăuți. Din 1885 a fost profesor secundar de istorie și geografie la Cernăuți. În anul 1895, Onciul s-a hotărât să părăsească Bucovina și să plece în România, decizia fiind luată în urma conflictului cu inspectorul școlar Carl Tumlirz. La București a cunoscut consacrarea deplină a activității sale: a ajuns, prin concurs, titularul catedrei de Istoria veche a românilor până la sfârșitul veacului al XVII-lea a Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București (1896–1923) și apoi decan al acestei facultăți (1919–1923). Din 1900 a fost și director general al arhivelor, implicându-se în organizarea pe baze moderne a acestei instituții, după modelul celor din alte centre europene. Ca președinte al Comisiei Monumentelor Istorice (1919) a inaugurat cercetările arheologice medievale, iar în 1922 a întemeiat Comisia Consultativă Heraldică, al cărei prim președinte a fost. Activitatea științifică a lui Dimitrie Onciul a fost răsplătită prin alegerea, mai întâi ca membru corespondent (1889) și apoi ca membru titular al Academiei Române (1905); a fost vicepreședintele (1913–1916) și președintele acesteia (1920–1923), președinte al Secțiunii Istorice a Academiei Române (1911–1914, 1919–1922). Dimitrie Onciul și-a concentrat cercetările în principal asupra a două mari teme: etnogeneza și continuitatea românească în spațiul carpato-dunărean și modul de formare al Țărilor Române ca state de sine stătătoare. Bazate pe studierea amănunțită a izvoarelor istorice, studiile lui Dimitrie Onciul au fost deschizătoare de drumuri pentru cercetările viitoare. Dimitrie Onciul nu a întocmit o ediție a scrierilor sale, majoritatea acestora, cu excepția câtorva studii care au fost tipărite sub formă de extrase, fiind publicate în presa vremii. De-a lungul timpului au apărut mai mult ediții ale scrierilor istoricului bucovinean. A fost membru sau președinte al unor societăți culturale („Arboroasa”, „Junimea”, „România Jună”, Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, „Școala Română”, Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române, Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor), a contribuit, prin conferințele publice și prelegerile universitare, la pregătirea spirituală a generației Marii Uniri, fiind încrezător în triumful cauzei naționale. În 20 martie 1923, răpus de boala pe care o avea încă din copilărie și care i-a pricinuit o continuă suferință, Dimitrie Onciul a trecut la cele veșnice. Își doarme somnul de veci în Cimitirul Central Horecea din orașul Cernăuți. A rămas în amintirea posterității ca un neobosit cercetător al trecutului, cu seriozitate, probitate științifică și spirit critic, fiind considerat fondatorul „școlii critice” în istoriografia română. Alături de alte mari personalități, ca Ioan Bogdan, A. D. Xenopol, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, a adus contribuții

valoroase la progresul științei istorice românești, situând-o astfel la nivelul celei europene de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Cuvinte-cheie: Bucovina, Dimitrie Onciul, evocare, activitate științifică, Academia Română.

Motto: „Onciul a fost dintre savanții care a contribuit la izgonirea din domeniul istoriei noastre a construcțiilor imaginare și deducțiilor pripite. A fost dintre acei care au lucrat mai rodnic la temeliile pe care se va înălța sinteza științifică a istoriei neamului românesc” (Ioan C. Filitti)¹.

Cine a fost Dimitrie Onciul? – se întreba istoricul Teodor Balan, cel care i-a dedicat o lucrare monografică apărută în anul 1938. Oare nu este justificată această întrebare, tocmai acum când, un deceniu după moartea lui, lumea de astăzi nu știe că Dimitrie Onciul a fost un mare istoric și un mare pedagog al neamului nostru? Cu toată indiferența cu care-i este tratată memoria, suntem convinși că personalitatea lui Dimitrie Onciul va fi, din zi în zi, tot mai bine și mai just apreciată. Timpul va procura distanța, perspectiva și atunci cel ce fusese iscusitul dezlegător de probleme, dibaciul orânduitor de știri istorice, adesea contradictorii și nepătrunse, educatorul unei generații de istorici și întemeietorul unei școli istorice, va străluci în adevărata sa aureolă². Într-adevăr, despre cel care avea să devină președintele Academiei Române și fondator al „școlii critice” în istoriografia română s-a scris în repetate rânduri, i-au fost dedicate manifestări comemorative organizate de comunitatea academică, precum și de cea locală din comuna natală, Straja³, în memoria acestuia a fost înființat, în anul 1993, în cadrul Catedrei de istoria românilor a Facultății de Istorie de la Universitatea București, Seminarul de metodologia istoriei „Dimitrie Onciul”⁴, a fost instituit un premiu al Academiei Române (Secția de Științe Istorice și Arheologie) care-i poartă numele, alte instituții au, de asemenea, în titulatura lor numele istoricului bucovinean (Institutul Obștesc de Istorie, Restituiri Literare și Folclorice „Dimitrie Onciul” din Cernăuți, Asociația arhiviștilor „Dimitrie Onciul”, Ilfov, Școala gimnazială „Dimitrie Onciul” din Straja).

¹ Apud *Dimitrie Onciul. Istoric, profesor, fondator, patriot*, apare cu binecuvântarea Înaltpreașfințitului Părinte Calinic, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, cuvânt-înainte de Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, Suceava, Editura „Crimca”, 2023, p. 39.

² Teodor Balan, *Dimitrie Onciul. 1856–1923*, Cernăuți, Tiparul „Mitropolitul Silvestru”, 1938, p. 3.

³ Vezi: Petru Bărbuță, „Omagierea istoricului Dimitrie Onciul la Straja”, în „Analele Bucovinei”, anul XIV, nr. 1, 2007, pp. 383–386.

⁴ Ștefan Ștefănescu, „Seminarul de metodologia istoriei «Dimitrie Onciul»”, în „Analele Bucovinei”, anul I, nr. 2, 1994, pp. 532–533.

Împlinirea unui secol de la trecerea la cele veșnice a istoricului Dimitrie Onciul⁵ este încă un prilej de a evoca viața și activitatea acestei „personalități exemplare a spiritualității românești”, cum l-a numit acad. Gheorghe Platon. S-a născut în 26 octombrie/7 noiembrie 1856 în satul bucovinean Straja (actualul județ Suceava), unde și astăzi localnicii îi păstrează o frumoasă amintire, în familia preotului Dimitrie Onciul, „om cu înclinări cărturărești și cu mintea limpede”, „predicator vestit”, cinstitor de carte⁶, și a Sinclitichiei (născută Lipețchi), la rândul ei fiică de preot, familie în care au crescut încă patru copii: Ilarion/Ilariu (judecător în Rădăuți, procuror în Suceava, consilier la Tribunalul din Cernăuți, apoi consilier superior la Curtea de Apel din Lemberg, deputat de Rădăuți în Dieta Bucovinei), Grigore (medic oculist la Spitalul Central din Cernăuți), Minodora (căsătorită cu Dionisie Simionovici, profesor secundar, inspector pentru învățământul în limba română din Bucovina) și Aspasia, care a murit la o vârstă fragedă. Viitorul istoric a urmat școala primară ortodoxă din Cernăuți (acolo unde învățase și Eminescu) și în 1867 a trecut examenul de admitere la Gimnaziul Superior de Stat din Cernăuți, unde i-a avut profesori, printre alții, pe I. G. Sbiera (limba română) și Ernst Rudolf Neubauer (istorie și geografie). Chiar dacă a fost nevoit să părăsească școala în clasa a șasea de liceu, deoarece contactase o boală la piciorul stâng (din cauza căreia a avut o sănătate fragilă toată viața), motiv pentru care și-a continuat pregătirea în particular, a reușit să treacă examenul de bacalaureat în sesiunea din martie 1876. Anii petrecuți la liceul din Cernăuți i-au format o cultură temeinică, tânărul Onciul manifestând interes pentru anumite materii, precum istoria, geografia, limba română, matematica. În toamna anului 1876 s-a înscris la Facultatea de Litere a nou înființatei Universității din Cernăuți, specializarea istorie-geografie, audiind cursurile unor profesori renumiți:

⁵ În *Condica născuților pe 1856 a Parohiei Straja*, numele viitorului istoric este consemnat sub forma Dimitre, acesta fiind născut în ziua în care Biserica Ortodoxă îl prăznuiește pe Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, Izvorătorul de Mir (26 octombrie stil vechi). Acest nume de botez avea mai multe forme: Demetrie, Dimitre, Demetriu, Demetrius, Demeter, care erau răspândite în Bucovina înainte de 1918. Cf. D. Vatamaniuc, „Dimitrie Onciul, istoric al Bucovinei și Transilvaniei și lexicograf”, în vol. Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice despre Bucovina și Transilvania și lexicografice*, București, Editura Academiei Române, 2010, p. 15. În edițiile scrierilor lui Onciul îngrijite de Aurelian Sacerdoțeanu, apărute în anii 1946, 1968 și 1971, istoricul este consemnat cu numele Dimitre.

⁶ Dimitrie Onciul (1831–1892) a absolvit Gimnaziul Superior de Stat și Institutul Teologic din Cernăuți. A slujit la Straja și Vicovu de Sus, a fost membru sprijinitor al societății studențești „Academia Ortodoxă” și membru fondator al Reuniunii Române de Leptură (din 1865, Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina și din 1869, Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina) și a fost cunoscut în epocă ca un mare predicator, fiind considerat de Ion Nistor unul dintre „cei mai aleși preoți ai Bucovinei”. Predicile sale au fost publicate în revista „Candela” în anii 1893–1894, iar în 1894 preotul Ștefan Saghin, profesor universitar la Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți, le-a adunat într-o broșură (apărută în mai multe ediții), *Din predicile protopresviterului Dimitrie Onciul*, tipărită la Cernăuți. Sub titlul *Predici*, acestea au fost republicate în anul 2023, la Editura „Crimca” din Suceava. Cf. Teodor Balan, *op. cit.*, p. 6; Nicolae M. Popescu, „Dimitre Onciul”, discurs de recepție la Academia Română, citit în ședința publică din 3 iunie 1925, cu răspuns de Nicolae Iorga, Academia Română, Discursuri de recepțiune, LIX, București, Cultura Națională, 1925, p. 5; Emil Satco, Alis Niculică, *Enciclopedia Bucovinei. Personalități, localități, societăți, presă, instituții*, vol. II, G–O, Suceava, Editura „Karl A. Romstorfer”, 2018, p. 735.

Johann Loserth (istorie universală), Ferdinand Zieglauer von Blumenthal (istoria Austriei), Anton Marty (filosofie), Alexandr Budinsky (limbi romanice), I. G. Sbiera (limba română), Alexander Supan (geografie)⁷.

Student „sărman și merituos”⁸, Dimitrie Onciul a dobândit temeinice cunoștințe în perioada cernăuțeană de studii, care i-au lărgit orizontul cunoașterii și l-au pregătit pentru anii de profesorat de după absolvirea facultății. A fost atras de cursurile lui Loserth despre istoria Evului Mediu, istoria papilor, izvoare istorice și, mai ales, cele despre „începuturile istoriei românilor”, iar cunoștințele de paleografie dobândite la cursul lui Alexandr Budinsky au fost valorificate ulterior în elaborarea studiilor sale de istoria românilor⁹.

În octombrie 1879, după șase semestre de cursuri, Onciul a părăsit Universitatea din Cernăuți pentru a pleca la Viena, unde, în perioada 1879–1881, a studiat la Universitate (Facultatea de Filosofie) și la Institutul de cercetări istorice austriece, specializându-se în epigrafie latină, diplomatică, paleografie și sigilografie. În mediul academic vienez se remarcă, în acea perioadă, câțiva renumiți specialiști ai școlii istorice austriece, ale căror cursuri au fost audiate de Dimitrie Onciul: Ottokar Lorenz (istoric și genealog, conducătorul Institutului de cercetări istorice austriece), Theodor von Sickel (specialist în diplomatică), Otto Hirschfeld (epigrafie latină), Karl Rieger (paleografie și sigilografie), Heinrich Zeissberg (interpretarea izvoarelor istoriei austriece), Franz Xaver de Miklosich (limba slavă), Iosif Karabaček (istoria otomană), Johann Urban Jarnik (limbi romanice). Alți profesori de seamă l-au introdus pe tânărul student în studiul istoriei romane (Max Bűdinger), istoriei artei (Rudolf Eitelberger), a Renașterii italiene (Moriz Thausing). Onciul a manifestat un interes deosebit pentru cursurile lui Ottokar Lorenz, preluând ulterior teoriile acestuia din domeniul filosofiei istoriei („regularitatea epocilor istorice”), Johann Urban Jarnik și Karl Rieger, de descifrare și interpretare de documente¹⁰.

În 25 noiembrie 1880, când încă era student la Viena, Onciul a solicitat conducerii Universității din Cernăuți să fie admis la examenul de capacitate pentru istorie și geografie cu limbile de predare germană și română. În urma răspunsului favorabil venit din partea Universității și a fixării tematicii lucrărilor, Onciul a întocmit cele trei teze, la istorie, geografie și filosofie: „Relațiile lui Napoleon I cu

⁷ Teodor Balan, *op. cit.*, pp. 6–8.

⁸ Deși Onciul a solicitat în fiecare an scutirea de „taxa de frecvență” și o bursă de 300 de florini, având recomandări din partea decanului facultății, Goldbacher, și a profesorului Johann Loserth, cererile acestuia au fost respinse. Însă, în timpul studiilor de la Viena a beneficiat de un stipendiu anual de 200 de florini acordat de Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Cf. Harieta Mareci-Sabol, „Dimitrie Onciul. Etape și valențe formative”, în „Glasul Bucovinei». *Revistă trimestrială de istorie și cultură*”, anul XIII, nr. 3 (51), 2006, p. 52; Mircea Irimescu, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–2012). La 150 de ani, volumul II, Voluntariat bucovinean, Rădăuți*, Editura „Septentrion”, 2013, p. 412.

⁹ Teodor Balan, *op. cit.*, pp. 8–10.

¹⁰ Florin Pintescu, Ștefan Purici, „Despre viața, opera și concepția istorică a lui Dimitrie Onciul”, în *P. Ф. Кайндль і українська історична наука. Матеріали Міжнародного наукового семінару „Кайндлівські читання”*, Чернівці, 22–23 травня 2004 р., Частина 2, Вишніця, Черемош, 2004, p. 171; Harieta Mareci-Sabol, *op. cit.*, p. 54.

Turcia între anii 1806–1812”, „Configurarea peninsulei italiene în structură orizontală și verticală și influența ei asupra dezvoltării istorice a locuitorilor” și „Despre problemele psihologiei popoarelor și relațiile lor cu istoria”. Toate cele trei teze au fost aprobate: teza de istorie, cu o bibliografie „aproape completă”, scrisă într-un stil „foarte abil”, „trebuie socotită, afirma profesorul coordonator Johann Loserth, drept o soluționare satisfăcătoare a problemelor puse”; deși teza de geografie este „o compilație fără urmă de originalitate” și arată „prea puțin interes pentru geografia științifică”, profesorul Alexander Supan o aprobă, deoarece este lucrată „cu oarecare hârnicie”; teza de filosofie este socotită de profesorul Überhorst „în toată privința excelentă”, candidatul dând dovadă de „un început de judecată independentă”¹¹. Toate aceste aprecieri erau pentru tânărul student Onciul o confirmare a pregătirii temeinice și a seriozității de care a dat dovadă în pregătirea acestei prime etape a examenului de capacitate. Pentru a-și finaliza studiile, Onciul trebuia, conform regulamentului școlar austriac, să promoveze alte 11 examene: două examene scrise la istoria universală și alte două la istoria Austriei și câte un examen oral la: istoria universală, istoria Austriei, geografie, limba latină, limba greacă veche, limba germană și limba română. Subiectele pentru examenele scrise, formulate de profesorii Loserth și Zieglauer, au avut următoarele titluri: „Situția politică a statelor din jurul Mării Mediterane înainte de izbucnirea războiului al doilea punic”, „Ludovic al XIV-lea și biserica romano-catolică, Instituirea principilor habsburgici în domnia țărilor austriece din anul 1282”, „Elementele politicii orientale a împăratului Iosif al II-lea”. Apreciat și la aceste examene, scrise și orale, promovate în iunie 1884 (cu excepția examenului la limba greacă, promovat în octombrie 1884) pentru răspunsurile „peste tot satisfăcătoare”, Onciul a obținut diploma care îi dădea dreptul să predea istoria și geografia în anii de liceu (cu limbile de predare germană și română) în 22 ianuarie 1885¹².

Din dorința de a obține un atestat pentru limba română, ca specialitate principală, Onciul, deja profesor la Școala Normală de Băieți din Cernăuți, a solicitat, în 14 ianuarie 1888, aprobarea de a se înscrie și la acest examen, fiind admis fără prezentarea unei teze de licență, deoarece urmase cursuri de limba și literatura română și de gramatică comparată a limbilor romanice, publicând totodată și studii referitoare la istoria medievală a românilor, ceea ce demonstra, cum aprecia profesorul său, I. G. Sbiera, că „s-a ocupat foarte serios și foarte amănunțit de studiul istoriei limbii și literaturii românești, că e complet stăpân pe materie, că e în stare a se exprima clar și precis și că are un stil impecabil”. În urma susținerii a trei examene (două scrise și unul oral), cu răspunsuri „excelente”, care dădeau dovadă că „stăpânește complet întreg domeniul literar și filologic român” și, mai mult, „dezvoltă și apără idei proprii”, Onciul a fost promovat și la acest examen, obținând diploma, în 10 aprilie 1888, care atesta că poate preda la liceu probleme legate de limba română¹³.

¹¹ Teodor Balan, *op. cit.*, pp. 22–32.

¹² *Ibidem*, pp. 33–38.

¹³ *Ibidem*, pp. 38–41.

Încă din 1883, în timpul pregătirii examenelor de capacitate, Onciul s-a adresat Decanatului Facultății de Litere a Universității din Cernăuți cu cererea de înscriere la doctorat. Subiectul dizertației a fost ales împreună cu profesorii săi, Loserth și Zieglaue – „Despre începuturile statelor românești”/„Über die Anfänge des rumänischen Staatswesens”, problemele dezbătute aici fiind ulterior aprofundate, devenind subiectul altor studii. Deși lucrarea, cum ne informează Teodor Balan, singurul, probabil, care a cunoscut manuscrisul (teza nu a fost publicată niciodată, dispărând, se pare, în timpul celui de al Doilea Război Mondial) are „lipsuri și defecte” și expune „chestiuni de natură a provoca controverse”, aceasta a fost aprobată de cei doi profesori¹⁴. Conform regulamentului, urma examenul oral, care a avut loc în 27 iunie 1884, iar în 13 decembrie același an Onciul a susținut examene la științele auxiliare ale istoriei și istoria filosofiei. Toate examenele au fost trecute cu succes și, în 14 decembrie 1884, tânărul istoric participă, în aula Universității din Cernăuți, la ceremonia de acordare a titlului de doctor în istorie¹⁵.

Din anul 1885 Dimitrie Onciul și-a început activitatea didactică la Cernăuți, ca profesor secundar de istorie și geografie, cu limba de predare germană și română. Până în octombrie 1887 a fost, mai întâi, „candidat de probă” (nesalarizat), apoi profesor suplinitor în cadrul Gimnaziului Superior de Stat; în perioada octombrie 1887 – august 1888 a fost profesor definitiv la Școala Normală de Băieți. S-a remarcat a fi un dascăl „foarte harnic”, „precis și ordonat”, cu tact pedagogic, binevoitor cu elevii și respectuos față de colegi. În 1888 a primit propunerea, venită din partea lui Titu Maiorescu, de a se transfera la Școala Normală de Instructori din București, propunere care a fost refuzată. Preocupat de perfecționare în domeniul său, a solicitat de la Ministerul de Instrucție concedii de studii. În perioada 1889–1890 și 1894, la arhivele din Dresda, Viena, Praga și Berlin a adunat materialul documentar necesar pentru finalizarea studiilor sale, fiind interesat de relațiile Austriei cu Principatele românești în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea și împrejurările în care fusese anexată Bucovina¹⁶.

¹⁴ Sintetizând comentariile lui Teodor Balan pe marginea lucrării de doctorat a lui Dimitrie Onciul, Florin Pintescu și Ștefan Purici prezintă concluziile acesteia: „1) Nu a existat o retragere totală a coloniștilor romani din Dacia; 2) A existat o continuitate a vieții romanice în Dacia, dovedită și prin toponimie; 3) Argumentul «tăcerii izvoarelor» (*argumentum ex silentio*) invocat de Roesler pentru combaterea continuității daco-romane la nord de Dunăre nu poate fi susținut; 4) Românii nu au imigrat din sudul Dunării în patria lor actuală, datorită continuității vieții romane în Dacia. Se admite, totuși, un proces de migrare lentă a unor români din sudul, la nordul Dunării, subliniindu-se că poporul român s-a format și la nord și la sud de Dunăre; 5) Caracterul unitar al limbii române se explică prin existența unei patrii comune (la sud și la nord de Dunăre) și prin locul de zămislire (*Keimboden*) a limbii române, formată în decurs de cinci – șase secole; 6) Ducele Râmunc din *Nibelungenslied* este considerat un *alter ego* al lui Bazaraban (Bezeremban, nota noastră), menționat de un scriitor arab cu prilejul invaziei mongole din 1241; 7) Nu a existat un descălecat din Transilvania în Țara Românească a lui Negru Vodă; 8) Țara Românească s-a format ca parte a Țaratului româno-bulgar al fraților Asănești (Asenizi); 9) Separarea Țării Românești de Bulgaria s-a făcut după marea invazie tătaro-mongolă din 1241”. Cf. Florin Pintescu, Ștefan Purici, *op. cit.*, pp. 172–173.

¹⁵ Teodor Balan, *op. cit.*, pp. 42–52.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 53, 54; Ilie Luceac, „Dimitrie Onciul: omagiul Bucovinei recunoscătoare”, în „«Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură”, anul XIII, nr. 3 (51), 2006, p. 32.

În anul 1895, Onciul a părăsit Bucovina, decizia fiind luată în urma conflictului cu inspectorul școlar Carl Tumlirz, președintele Comisiei pentru examenul de definitiv al învățătorilor. Ca membru al acestei comisii, profesorul Onciul s-a pronunțat împotriva deciziei lui Tumlirz de a o sprijini și a o declara „reușită” pe candidata Auguste Seider, deși aceasta a obținut rezultate slabe la examenul (scris și oral) de atestare a cunoștințelor pentru predarea în limba română. Atitudinea fermă a lui Onciul i-a adus eliminarea din comisia de examen, iar decizia Ministerului de Instrucție de a-i respinge cererea de transfer la o altă școală din Cernăuți sau în alt centru universitar din imperiu, deoarece n-a cerut acest lucru „pe cale ierarhică”, „ocolind autoritățile intermediare”, l-a determinat să plece la București, „unde îl așteptau inimi mai primitive și suflete mai înțelegătoare decât cele din Bucovina”¹⁷.

În România, Dimitrie Onciul a cunoscut consacrarea deplină a activității sale: a ajuns, prin concurs titularul catedrei de Istoria veche a românilor până la sfârșitul veacului al XVII-lea, a Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București (1896–1923)¹⁸ și decan al acestei facultăți (1919–1923). Venirea lui Onciul la București, la facultatea unde, cu doi ani mai devreme își începuse cursul de istorie universală Nicolae Iorga și la care activa și slavistul Ioan Bogdan, „a desăvârșit triada care avea să pună bazele «școlii critice» în istoriografia românească”. A susținut cursuri (stenografiate de studenții săi și apoi litografiate) despre *Istoria românilor. Curs stenografiat după domnul profesor D. Onciul de Henri Stahl* (732 p.), București, 1899; *Relațiile românilor cu ungurii* (628 p.) – cursul, ținut între anii 1919 și 1921, a fost continuat cu titlul *Istoria românilor* (355 p.)¹⁹. Cursurile și seminariile profesorului Onciul, audiate de cei ce aveau să devină marii istorici Vasile Pârvan, Constantin C. Giurescu, Ilie Minea, au fost caracterizate prin rigoare științifică și metodă.

În calitate de director general al arhivelor, demnitate pe care a deținut-o din 1 aprilie 1900 până la moartea sa, Onciul s-a implicat în organizarea pe baze moderne a acestei instituții, după modelul celor din alte centre europene. A restaurat și mărit localul din curtea Bisericii „Mihai Vodă” din București, unde au fost instalate arhivele în 1866, salvând astfel materialul arhivistic de la distrugere; s-a preocupat de creșterea colecțiilor, ordonarea și organizarea unei evidențe a documentelor și de formarea de specialiști în arhivistică (ani de-a rândul a ținut seminariile în localul Arhivelor Statului, acolo unde studenții erau obișnuiți cu descifrarea și traducerea documentelor slave, cu citirea și interpretarea actelor și

¹⁷ Teodor Balan, *op. cit.*, pp. 67–75.

¹⁸ La concursul organizat la Iași, în 11 noiembrie 1895, pentru ocuparea acestei catedre, la care Onciul a participat la recomandarea lui A. D. Xenopol, s-a înscris, în ultimul moment, și B. P. Hasdeu, motivația acestei decizii fiind explicată în epocă fie pentru a pune „piedici aducerii lui Onciul la universitatea din țară”, fie că urmărea „să facă din această catedră o tribună de polemică antirusească” sau poate că „era numai o farsă din multe ale lui Hasdeu”. Comisia de examen (din care făcea parte, printre alții, și A. D. Xenopol), prezidată de Titu Maiorescu, a respins cererea lui Hasdeu ca „neprezentată în condițiile cerute de lege”. Cf. Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, p. 9.

¹⁹ Gheorghe Platon, „Dimitrie Onciul (1856–1923). O personalitate exemplară a spiritualității românești”, în „Analele Bucovinei”, anul I, nr. 1, 1994, p. 43; Florin Pintescu, Ștefan Puirici, *op. cit.*, p. 174.

documentelor românești din diferite perioade istorice, cu sigilografia, diplomatica și cronologia), având în plan înființarea unui Institut de Paleografie (inițiativă concretizată în 1924, când la conducerea arhivelor se afla Constantin Moisil); a inițiat acțiuni de preluare de documente, atât de la instituții ale statului, cât și de la persoane particulare; a modificat procedura de consultare a documentelor, cercetătorilor fiindu-le interzisă preluarea acestora sub formă de împrumut acasă, așa cum se obișnuia înainte. În timpul Primului Război Mondial, Onciul, rămas sub regimul de ocupație germană, s-a asigurat ca fondurile documentare să fie în deplină siguranță, unele dintre acestea fiind evacuate la Moscova. După 1918 a făcut demersurile necesare pentru recuperarea acestora, fiind interesat și de situația materialelor documentare transportate de la Cernăuți la Viena în timpul războiului, care au fost recuperate parțial în 1919. După unirea provinciilor românești cu Regatul României a fost preocupat de crearea unei legislații arhivistice în vederea uniformizării activității de arhivă, propunând un proiect de lege care s-a concretizat abia în anul 1925, când a fost elaborată Legea de organizare a Arhivelor Statului. La insistențele sale, au luat ființă Arhivele Statului din Cluj și Comisiile Arhivelor din Basarabia și Bucovina²⁰. În anul 1903, Dimitrie Onciul a realizat o schiță istorică a acestei instituții, *Din istoria Arhivelor Statului*, republicată în același an cu titlul *Din istoria Arhivelor Statului. Cu regulamentul Arhivelor Statului*. Lucrarea a fost cuprinsă în ediția din 2006 a operei postume a lui Dimitrie Onciul.

În anul 1912 a fost ales președinte al Comisiei de judecată a corpului didactic secundar, din anul 1919 a fost președinte al Comisiei Monumentelor Istorice, inaugurând cercetările arheologice medievale, numele său fiind legat, alături de cel al lui Ioan Bogdan și Nicolae Iorga, de primele descifrări de inscripții de pe vechile picturi păstrate în monumentele vechi, fiind preocupat mai ales de salvarea Bisericii Domnești de la Curtea de Argeș. În anul 1922 a întemeiat Comisia Consultativă Heraldică, al cărei prim președinte a fost, în același an fiind ales și președinte al Adunării notarilor comunali²¹.

Activitatea științifică a lui Dimitrie Onciul a fost răsplătită prin alegerea, mai întâi ca membru corespondent (1 aprilie 1889, la propunerea lui Alexandru Odobescu)²² și apoi ca membru titular al Academiei Române (11 aprilie 1905, la

²⁰ Ștefan Ștefănescu, „Un monument lui Dimitrie Onciul”, în „Analele Bucovinei”, anul II, nr. 1, 1995, pp. 218–219; Idem, „Dimitrie Onciul – un istoric ilustru al generației Marii Uniri” (în continuare se va cita: Ștefan Ștefănescu, „Dimitrie Onciul – un istoric ilustru...”), <https://acad.ro/files/donciul-unistoricilustru> (6 martie 2023). Pentru detalii privind activitatea lui Dimitrie Onciul la Arhivele Statului vezi: Ligia-Maria Fodor, „Dimitrie Onciul, director general al Arhivelor Statului din România”, în „Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură”, anul XIII, nr. 3 (51), 2006, pp. 39–50.

²¹ Ștefan Ștefănescu, „Dimitrie Onciul – un istoric ilustru...”; *Dimitrie Onciul. Istoric, profesor, fondator, patriot*, apare cu binecuvântarea Înaltpreașfințitului Părinte Calinic, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, cuvânt-înainte de Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, Suceava, Editura „Crimca”, 2023, pp. 32, 38.

²² Dintr-o scrisoare a lui Emanuil Grigoroviță, care i-a fost adresată lui Onciul în 13/25 martie 1893, aflăm că I. G. Sbiera și S. Fl. Marian au votat contra alegerii acestuia „ca membru activ în Academie”. Apud Ilie Luceac, *op. cit.*, pp. 34–35.

propunerea lui I. I. Kalinderu și în urma raportului lui D. A. Sturdza)²³; a fost vicepreședintele (25 mai 1913 – 28 mai 1916) și președintele acesteia (12 iunie 1920 – 20 martie 1923), președinte al Secțiunii Istorice a Academiei Române (1911–1914, 1919–1922)²⁴. Discursul de recepție, susținut în 22 martie/4 aprilie 1906, s-a referit la *Epocele istoriei române și împărțirea ei*, Dimitrie Onciul prezentându-și cu acest prilej și concepția sa privitoare la rolul istoriei: „Istoria, ca [și] cunoștință despre dezvoltarea oamenilor în manifestarea lor ca ființe sociale, are în vedere prezentul ca scop final. Ceea ce ea caută să cunoască nu este atât faptul cum au fost oamenii în trecut, cât modul cum ei au devenit, ceea ce sunt în prezent. [...] Deci, istoria are drept problemă nu atât a reconstitui trecutul, cât a explica prezentul cu ajutorul conștiinței trecutului din resturile și amintirile lui. Explicând prezentul, ea îndreaptă calea viitorului. Prin conștiința trecutului, a înțelege prezentul și a îndrepta viitorul este problema cea din urmă și tot rostul istoriei”. În răspunsul la discursul de recepție, D. A. Sturdza aprecia că profesorul Onciul a expus „în mod clar așezământul științei istorice” și „ne-a introdus astăzi în istoria românească pe poarta cea mare, de unde strălucește adevărul”²⁵.

La puțin timp după alegerea sa ca președinte al Academiei Române, a participat, în 24 octombrie 1920, la inaugurarea solemnă a Universității din Cernăuți ca universitate românească, prilej cu care a subliniat rolul cultural al acesteia: „Drept focar intelectual de viață națională, drept templu al culturii românești închinat științei luminoasă și educației patriotice, Universitatea din Cernăuți, redată menirii sale adevărate, primește azi consacrară solemnă ca înaltă școală românească. Fie ca prin ea, un nou astru de lumină să răsară aici pentru această țară și pentru poporul românesc, deșteptând o nouă viață națională, înfloritoare prin știință și prin cultură proprii. Căci, mai tare decât puterea armelor biruitoare este și va fi mereu învingătoare puterea științei, puterea culturii”²⁶.

Dimitrie Onciul s-a remarcat printr-o bogată activitate în cadrul Academiei Române, „templul înțelepciunii românești” cum o numea, fiind „unul dintre cei mai

²³ La nouă ani după alegerea ca membru corespondent al Academiei Române, D. A. Sturdza a propus primirea lui Dimitrie Onciul în rândurile membrilor titulari, însă această propunere a fost respinsă la vot. Alegerea ca membru titular, în 11 aprilie 1905, s-a făcut în urma celui de al doilea scrutin, propunerea lui I. I. Kalinderu din 9 aprilie 1905 fiind respinsă la vot. În același an, alți doi istorici au fost aleși membri ai Academiei Române – Gheorghe Popovici (1863–1905), membru corespondent, și Ștefan Dimitrie Grecianu (1825–1908), membru de onoare. Bucovineanu Gheorghe Popovici (jurist, poet – pseudonim Teodor Robeanu, lider important al Partidul Poporal Român/Partidul Radical Român din Bucovina) a renunțat, în anul 1901, la cetățenia austriacă și s-a stabilit în România, urmărind ocuparea unei catedre universitare la București. Cf. Bogdan-Alexandru Halic, „Repere cronologice. Date despre viața și opera lui Dimitrie Onciul”, pp. XXXVIII, XL, <https://acad.ro/carti2006/RepereCronologice> (5 martie 2023); Mircea Irimescu, *op. cit.*, p. 465.

²⁴ Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. 1866/2003. Dicționar*, ediția a III-a, revăzută și adăugită cu un cuvânt-înainte de academician Eugen Simion, președintele Academiei Române, București, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, 2003, pp. 604–605; Emil Satco, Alis Niculică, *op. cit.*, p. 736; Florin Pintescu, Ștefan Purici, *op. cit.*, p. 174.

²⁵ Cele două discursuri sunt publicate în „Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură”, anul XIII, nr. 3 (51), 2006, pp. 9–25.

²⁶ Apud Ștefan Ștefănescu, „Premiul Academiei Române «Dimitrie Onciul»”, în „Analele Bucovinei”, anul II, nr. 2, 1995, p. 490.

harnici membrii ai acesteia, preocupat de ansamblul problemelor ei”, cum remarca acad. Dan Berindei²⁷. A prezentat alocuțiuni de omagiere a unor membri care au adus prestigiu instituției (Vasile Alecsandri, Ion C. Brătianu, D. A. Sturdza, Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu) și a susținut comunicări pe teme de istorie. În timpul mandatului său au fost marcate momente importante din istoria țării (cum ar fi sărbătorirea centenarului restabilirii domniilor pământene, septembrie 1922), s-au tipărit/retipărit lucrări ale unor clasici ai literaturii și istoriografiei românești. La puțin timp după preluarea mandatului de președinte al Academiei, s-au înființat Școlile Române de Studii Superioare la Paris și Roma, cu trei secții: cea a studiilor de istorie și filologie, secția pentru continuarea studiilor universitare de specialitate, pentru acele discipline care nu se predau în România și secția pentru cultivarea artelor. Academia Română a desemnat ca directori pe Nicolae Iorga, pentru Școala Română din Paris și Vasile Pârvan, pentru cea din Roma. În 1921, Academia Română obținea prin lege scutirea de toate impozitele. De asemenea, au existat preocupări de reorganizare a instituției, „pentru a ține pasul cu ritmul de dezvoltare pe care instituții similare din țările europene de tradiție științifică îl cunoșteau”, fiind aprobat un raport care punea în discuție „necesitatea unei extinderi statutare a Academiei”, pe care Onciul nu a mai apucat să-l aplice²⁸.

„Consacrându-se cu totul științei și numeroaselor instituții culturale din care a făcut parte” (Academia Română, Universitatea din București, Arhivele Statului), cum afirma fostul său elev, Vasile Pârvan, istoricul Dimitrie Onciul și-a concentrat cercetările în principal asupra a două mari teme: etnogeneza și continuitatea românească în spațiul carpato-dunărean și modul de formare al Țărilor Române ca state de sine stătătoare. Cu argumente de ordin lingvistic, istoric și toponimic a susținut că formarea poporului român s-a produs pe o arie întinsă de ambele părți ale Dunării, a acordat o atenție specială raporturilor dintre primele formațiuni social-politice românești și statele bulgar și maghiar, romanității sud-dunărene după crearea statelor bulgar și sârb și relațiilor dintre ținuturile nord-dunărene și statul Asăneștilor, formării statelor feudale românești. La fel de importante rămân contribuțiile referitoare personalitatea unora dintre domnitorii români (Mircea cel Bătrân, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Alexandru Ioan Cuza) sau felul în care „a surprins valoarea de simbol a unor fapte petrecute pe teritoriul României”²⁹.

Dimitrie Onciul „deschide poarta în templul istoriei”³⁰ în 1884, cu o serie de studii publicate în revista „Convorbiri literare” (Iași) despre Iuga Vodă, Dragoș și Bogdan („Iuga Vodă, domn al Moldovei la 1374 și 1400”, „Dragoș și Bogdan fondatorii principatului moldovenesc”), în care „aplică o metodă precisă de cercetare a izvoarelor” în stabilirea originilor statului moldovean³¹.

²⁷ https://acad.ro/com2006/pag_com06_1026.htm (20 februarie 2023).

²⁸ Ștefan Ștefănescu, „Dimitrie Onciul – un istoric ilustru...”; Gheorghe Dumitrașcu, *Oameni și fapte din istorie (studii și articole)*, Râmnicu Vâlcea, Editura Intol Press, 2021, p. 234.

²⁹ Ștefan Ștefănescu, *op. cit.*

³⁰ Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, p. 10.

³¹ Lucian Boia, *Evoluția istoriografiei române*, București, 1976, p. 199.

Urmează alte lucrări³², dintre care amintim: „Teoria lui Roesler. Studii asupra stăruinței românilor în Dacia Traiană de A. D. Xenopol. Dare de seamă critică” (1885)³³; „Despre controversata chestiune română” (apărută în limba germană, în 1887); „Radu Negru și originile Principatului Țării Românești” (1890–1892), „Papa Formosus și tradiția noastră istorică” (1900), „Românii în Dacia Traiană până la întemeierea Principatelor (chestiunea română)” (1902). Studiul publicat în anul 1899, „Originile Principatelor Române” (completat, opt ani mai târziu, cu o nouă lucrare, „Tradiția istorică în chestiunea originilor române”) a fost considerat „cea mai temeinică lucrare de istorie până atunci ce se punea în mâna cititorilor”. A scris și o lucrare de sinteză, *Din istoria României*, întocmită pentru expoziția jubiliară din 1906, cu reeditări în 1908 și 1913. Alături de aceste lucrări, Dimitrie Onciul a publicat și o serie de documente, descoperite în arhivele din Viena, precum și studii referitoare la genealogie și cronologie³⁴. De asemenea, a avut o importantă colaborare la monumentală lucrare *Enciclopedia română*, coordonată de Corneliu Diaconovich, tipărită la Sibiu, între 1898 și 1904, unde a trimis câteva articole pe teme de istoria românilor³⁵. A fost preocupat și de istoria provinciilor românești Bucovina, Transilvania, Maramureș, Banat și Dobrogea. Referitor la studiile consacrate Bucovinei, prezentată în scrierile sale ca parte integrantă a Moldovei, amintim că prima lucrare, „Zur Geschichte der Bukowina” (publicată în anul 1887, în anuarul Gimnaziului Superior de Stat din Cernăuți, unde era profesor și republicată, în 1915, în „Convorbiri literare”, cu titlul „Din trecutul Bucovinei”), „se înscrie ca cea mai completă și competentă cercetare a izvoarelor istorice privitoare la Bucovina până la întemeierea statală a Moldovei”³⁶. Cel de-al doilea studiu, „Vor der Vereinigung bis 1775”, a fost tipărit în *Die österreichisch-ungarische*

³² Dimitrie Onciul a lăsat în manuscris câteva lucrări („Asăneștii și Basarabeștii”, „Relațiile Austriei cu Principatele românești în secolul XVII-lea și XVIII-lea”), iar unele au rămas doar în stadiul de intenție („Înrăurirea umanismului asupra istoriografiei române”). Câteva lucrări au fost publicate postum, printre acestea și lucrarea, nefinalizată, *Românii și ungerii în trecut. Relațiile lor politice în dezvoltarea statului român și a românilor de peste munți*, începută în 1916. În 1923 a fost publicat, în revista „Cele Trei Crișuri”, studiul „Introducere la *Românii și ungerii în trecut*”, republicat un an mai târziu în *România Jună. MDCCCLXXI–MCMXXI. Cartea Semicentenarului*, iar în 1928 Nicolae M. Popescu a publicat, în „Analele Academiei Române”, „Memoriile Secțiunii Istorice”, seria III, tomul IX, nr. 3, ediția revizuită a lucrării *Românii și ungerii în trecut. Relațiile lor politice în dezvoltarea statului român și a românilor de peste munți*. Cf. Teodor Balan, *op. cit.*, p. 105.

³³ Publicată în revista „Convorbiri literare”, această prezentare a lucrării lui Xenopol, cum aprecia acad. Ștefan Ștefănescu, „prin critica judicioasă și temeinicia argumentării, depășea nivelul obișnuit al recenziilor de carte, înscriindu-se ca cel mai temeinic studiu de până atunci, replică la teoria rösleriană”. Cf. Ștefan Ștefănescu, *op. cit.* Deși a criticat, cu argumente, scăderile acestei lucrări, Xenopol, care se afla în dispute științifice și pe alte teme istorice cu Onciul, i-a apreciat spiritul critic, susținându-l ulterior pentru ocuparea catedrei la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. Mai târziu avea să afirme: „Dacă nu eram eu să-i pomenesc de concurs, tot profesor la Cernăuți rămânea!”. Apud Teodor Balan, *op. cit.*, p. 82.

³⁴ Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 605; Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, p. 15.

³⁵ D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 25.

³⁶ *Ibidem*, p. 18.

Monarchie in Wort und Bild, vol. XX, *Bukowina*, în cadrul capitolului „Landesgeschichte”. Bazate pe studierea amănunțită a izvoarelor istorice, toate aceste studii au fost, la data apariției lor, după cum nota Nicolae Iorga, „o revelație pentru cei care puteau pricepe”³⁷, fiind deschizătoare de drumuri pentru cercetările viitoare.

Dimitrie Onciul a scris și memorii, recenzii, rapoarte, publicate, alături de conferințele susținute cu diverse ocazii, în presa vremii. A avut contribuții importante în domeniul stabilirii regulilor ortografice pentru limba română, fiind raportor în Comisia pentru examinarea manuscriptelor de cărți didactice românești pentru Bucovina. În 1893 a întocmit un *Îndreptariu pentru ortografie română. Regule și vocabulariu ortografic*. În seria lucrărilor semnate de acesta se înscriu și câteva încercări literare (traducerea a două poezii de H. Heine și Fr. Schiller, o anecdotă versificată și o nuvelă, rămasă în manuscris) sau de popularizare (*Istoriioarele*, apărute în „Cărțile de citire” pentru clasele II–III și IV–VI)³⁸. A colaborat cu S. Fl. Marian, căruia i-a trimis două texte folclorice culese din Vicovu de Sus, publicate în volumul *Vrăji, farmece și desfaceri*³⁹.

Dimitrie Onciul nu a întocmit o ediție a scrierilor sale, majoritatea acestora, cu excepția câtorva studii care au fost tipărite sub formă de extrase, fiind publicate în: „Convorbiri literare”, „Candela”, „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, „Programm des k.k. Obergymnasiums in Czernowitz”, „Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung”, „Romänische Revue”, „Czernowitzer Zeitung”, „Buletinul Comisiunii monumentelor istorice”, „Revista istorică”, „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, „Analele Academiei Române. Dezbateri”, „Analele Academiei Române. Partea administrativă și dezbaterile”, „Academia Română. Discursuri de recepțiune”. În anul 1946, Alexandru Sacerdoțeanu a pregătit o ediție critică adnotată de „opere complete”, apărută într-un singur volum, care a fost finalizată în 1968, prin apariția a două volume de „scrieri istorice”, urmate de un volum de „studii de istorie”, apărut în 1971. În anul 2006 s-a tipărit, în colecția „Cărți de căpătâi”, a treia ediție de „scrieri alese”, sub egida Academiei Române. În același an, o ediție a scrierilor lui Dimitrie Onciul, care cuprinde studii, cuvântări și prelegeri, este tipărită de Facultatea de Arhivistică⁴⁰.

³⁷ Nicolae Iorga, *Oameni care au fost*, vol. II, ediție îngrijită și note de Ion Roman, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 18.

³⁸ D. Vatamaniuc, *op. cit.*, pp. 26–27; Ilie Dan, „Preocupări ortografice la Dimitrie Onciul”, în „Analele Bucovinei”, anul IV, nr. 1, 1997, pp. 47–53. Pentru lista lucrărilor lui Dimitrie Onciul, vezi Teodor Balan, *op. cit.*, pp. 172–175.

³⁹ S. Fl. Marian, *Vrăji, farmece și desfaceri*, extras din „Analele Academiei Române”, „Memoriile Secțiunii Literare”, seria II, tomul XV, București, 1893, pp. 196–206, 229–232.

⁴⁰ Dimitrie Onciul, *Opere complete. Tomul I. Originile Principatelor Române*, ediție critică adnotată de Aurelian Sacerdoțeanu, cu 16 planșe afară din text, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1946, 422 p.; – Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice*, ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, București, Editura Științifică, 1968, vol. I, 719 p., vol. II, 560 p.; – Dimitrie Onciul, *Studii de istorie*, studiu introductiv, îngrijire de ediție și note de Aurel Sacerdoțeanu, București, Editura Albatros, 1971, 285 p.; – Dimitrie Onciul (1856–1923), *Scrieri alese*, ediție îngrijită de acad. Ștefan Ștefănescu, dr. Dorina N. Rusu, dr. Bogdan-Alexandru Halic, cu un cuvânt-înainte de acad. Eugen Simion, președintele Academiei Române, București, Editura Academiei Române, Colecția

În ediția din 2010, publicată de Institutul „Bucovina” în Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii”, sunt tipărite studiile despre Bucovina și Transilvania preluate din edițiile anterioare și textele facsimilate privitoare la preocupările filologice ale istoricului bucovinean⁴¹. Periodicul „Analele Bucovinei” a valorificat moștenirea culturală a academicianului Dimitrie Onciul, publicând, de-a lungul timpului, studii și articole de referință închinată acestuia, o parte dintre ele fiind semnate de personalități importante ale vieții științifice: acad. Gheorghe Platon, acad. Radu Grigorovici, acad. Ștefan Ștefănescu, Dimitrie Vatamaniuc, m.o. al Academiei Române⁴².

„Ce înseamnă opera lui D. Onciul în literatura noastră istorică?” se întreba acad. Niculae M. Popescu, distins profesor de teologie, în discursul de recepție susținut în ședința publică solemnă din 3 iunie 1925, intitulat „Dimitrie Onciul”. Drept răspuns au fost citate părerea a „doi istorici recunoscuți de o lume”, Ioan Bogdan, care aprecia „studiile temeinice”, „cuprinzătoare ca fond” ale istoricului bucovinean, iar Nicolae Iorga îi recunoștea meritul de a fi creat, la Universitatea din București „o întregă școală de cercetări exacte în domeniul istoriei”. „Dar veni-va vremea, spunea Niculae M. Popescu – și pentru unele chiar a sosit –, ca multe din afirmările istorice ale lui Onciul să cadă și să fie înlocuite cu altele, căci ce rămâne statornic în lumea cercetărilor istorice. Așa va fi, însă un lucru va rămâne al lui Dimitrie Onciul, cât va sta literatura istorică românească: introducerea în lămurirea trecutului românesc a unei metode serioase de cercetare istorică”⁴³. Într-adevăr, deși multe dintre concluziile sale au fost infirmate de cercetările istorice ulterioare, Onciul „a rămas un savant deschizător de drumuri”⁴⁴,

„Cărți de căpătâi”, 2006, 835 p.; – Dimitrie Onciul, *Miscelaneu (studii, cuvântări, prelegeri)*, cuvânt-înainte de Ioan Scurtu, ediție îngrijită de Constantin Burac, București, Editura Renaissance, 2006, 303 p. O altă ediție, apărută la Chișinău, publică două din studiile lui Onciul consacrate Bucovinei: „Din istoria Bucovinei” și „Istoria Bucovinei înainte de unirea cu Austria”: Dimitrie Onciul, *Din istoria Bucovinei*, Chișinău, Editura Universitas, 1992, 102 p. Anul acesta au apărut alte două lucrări: – *Dimitrie Onciul. Istoric, profesor, fondator, patriot*, apare cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Calinic, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, Suceava, Editura „Crimca”, cu un cuvânt-înainte de Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, care cuprinde „Repere cronologice despre viața și opera lui Dimitrie Onciul” și „Cuvântări festive”; – Dimitrie Onciul, *Momente memorabile din istoria României*, București, Editura Bookstory, care reunește câteva texte ale lui Onciul despre momente importante din istoria națională, grupate în următoarele capitole: I. Români în Dacia Traiană până la întemeierea Principatelor Române; II. Țara Românească și Moldova de la întemeierea Principatelor până la 1866 – a) Sub dinastiile Basarabilor și Bogdan-Mușatinilor; b) Sub domni din diferite familii; III. România sub domnia regelui Carol I – a) Întemeierea dinastiei și consolidarea statului unit; b) Neatârnamarea și Regatul. Cultura în domnia regelui Carol I.

⁴¹ Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice despre Bucovina și Transilvania și studii lexicografice*, cuvânt-înainte de acad. Radu Grigorovici, ediție, studiu introductiv, note și comentarii de D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, București, Editura Academiei Române, 2010, 278 p.

⁴² Vezi: Vasile I. Schipor, „«Analele Bucovinei» și valorificarea moștenirii culturale a academicianului Dimitrie Onciul (1856–1923)”, în „Analele Bucovinei”, anul XX, nr. 2 (41), 2013, pp. 357–367.

⁴³ Niculae M. Popescu, *op. cit.*, pp. 17–18.

⁴⁴ Florin Pintescu, Ștefan Purici, *op. cit.*, p. 175.

cu un rol important în dezvoltarea istoriografiei critice, cu accent pe studiul aprofundat al documentelor (este considerat, alături de Ioan Bogdan și Nicolae Iorga, creatorul așa-zisei „școli critice” în istoriografie, opusă „școlii romantice”⁴⁵), opiniile sale referitoare la metodologia și teoria istoriei fiind prezentate în conferințele ținute la Universitate și în discursurile de la Academie. Pornind de la ideea că „prin cunoștința trecutului se înțelege prezentul și a îndrepta viitorul este problema cea din urmă și tot rostul istoriei”, Onciul a propus un sistem filosofic al periodizării istoriei, plecând de la teoria generațiilor a profesorului vienez Ottokar Lorenz⁴⁶, care a stabilit, drept criteriu fundamental pentru periodizarea și explicarea faptelor istorice, succesiunea generațiilor, secolul cuprinzând trei generații. Onciul și-a însușit aceste teorii, aplicându-le „destul de forțat” istoriei românilor, propunând periodizarea acesteia în trei mari faze de dezvoltare, desfășurate, fiecare, pe parcursul a șase secole. Chiar dacă teoria propusă de Onciul a fost considerată inaplicabilă istoriei noastre, acesta a fost apreciat de colegi pentru „logica severă și scrupulozitatea fără seamăn”, care se desprind din toate operele sale. „Onciul nu aprecia un fapt, spunea Teodor Balan, nu stabilea un adevăr fără un control sever al izvoarelor. El studia cu atenție izvoarele, le clasifica și le controla. Adevărul istoric, odată găsit, era apoi evidențiat, în toată măreția lui, în toată magnifica sa importanță. Faptele se puneau în legătură cu toate evenimentele precedente și cu tot ce urma. Li se fixa locul în timp și spațiu. Onciul scria istorie, luptând pentru adevăr. El nu a scris istorie distractivă, idealizantă, ci istorie critică, exploratoare, explicativă a celor mai dificile probleme din trecutul nostru”⁴⁷. Dimitrie Onciul rămâne, cum aprecia acad. Ștefan Ștefănescu, „creator al unei serioase școli românești de istorie, în care a făcut cunoscut, într-o manieră critică, progresul înregistrat în acest domeniu în marile centre științifice europene. La «școala Onciul», renumită prin studiul minuțios și controlul sever al autenticității surselor istorice, prin critica

⁴⁵ Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pe fondul schimbărilor care au marcat lumea europeană, scrisul istoric cunoaște importante transformări, mai ales în ceea ce privește metoda de cercetare. Acestea au fost anticipate în istoriografia românească de A. D. Xenopol, a cărui înclinație spre enciclopedism, preluată de la „școala romantică”, a fost limitată de spiritul critic, ce îl îndemna spre o analiză obiectivă a evenimentelor istorice. În acest context a apărut un nou curent istoriografic, care pune accent pe metodă, document, disciplină intelectuală, profesionalism („recuzând excesul de retorică, subiectivismul și abuzul de imaginative în scrierea istoriei”), reprezentat de așa-numita „triadă critică”: Dimitrie Onciul, Ioan Bogdan și Nicolae Iorga (ultimii doi discipoli ai lui Xenopol). Cf. „Școala critică sub impactul istoriografiei germane: I. Bogdan, D. Onciul și N. Iorga”, <https://www.scrigroup.com/istorie-politica/istorie/Scoala-critica-sub-impactul-is84454.php> (16 februarie 2023).

⁴⁶ La rândul său, Lorenz a fost inspirat de concepțiile matematicianului și filosofului Gottfried Wilhelm Leibniz, creatorul principiului continuității istorice, a determinismului istoric. Bazându-se pe principiul formulat de el însuși, cel al „armoniei prestabilite”, Leibniz considera că istoria este „o știință empirică bazată pe cercetare exactă”: cunoscând trecutul, putem prevedea viitorul. Teoria filosofică a lui Lorenz a fost supusă unei serioase critici de către contemporani, fiind considerată fără valoare. Vezi: Radu Grigorovici, „Dimitrie Onciul și determinismul istoric”, în „Analele Bucovinei”, anul IV, nr. 1, 1997, pp. 73–80.

⁴⁷ Teodor Balan, *op. cit.*, pp. 113–114.

adusă tradițiilor romantice de a scrie istoria, s-au format câțiva eminenți reprezentanți ai istoriografiei românești, printre care: Vasile Pârvan, Constantin Giurescu, Ilie Mînea⁴⁸.

Despre Dimitrie Onciul profesorul, „desăvârșitul dascăl al studenților săi”, Teodor Balan ne-a lăsat cea mai relevantă caracterizare: „Cu o tenacitate adesea dură, silea pe studenți să adopte severa metodă științifică, bazată pe documente, pe știri controlate. Refractor oricărei frazeologii zgomotoase, încurcătoare și inutile, Onciul obliga pe studenții săi să dea lucrări, mici ca formă, dar bogate ca fond. Cine devia de la subiect, era readus la realitate cu o observație scurtă, pe cât de pregnantă, pe atât de implacabilă. A sta ore întregi alături de studenți, a consulta împreună cu ei textele, a-i îndruma, arătându-le greșelile comise sau cele ce pot fi comise, iată munca obositoare, extrem de obositoare, necunoscută și niciodată afișată a acestui eminent profesor⁴⁹.”

Dimitrie Onciul nu s-a mărginit doar la activitatea didactică și științifică. Încă din perioada studiilor a devenit membru, în anul 1876, al societății studenților români „Arboroasa”, fiind ales și în comisia literară a acesteia. După desființarea acesteia, a condus comitetul provizoriu pentru înființarea, în 1878, a unei noi societăți a studenților români, „Junimea”, fiind primul ei președinte și apoi „membru emeritat și sprijinitor”. În perioada studiilor la Viena a fost membru, apoi vicepreședinte al „României June”, societatea studenților români din Viena (despre care a scris, în „carnetul său de note zilnice”, potrivit mărturiilor lui Teodor Balan, „un întreg capitol”). Din 1884 a devenit membru al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, făcând parte și din comisia de control a acesteia. Ca profesor, a fost unul dintre membrii întemeietori ai filialei Cernăuți a societății „Școala Română” (1883), filială înființată în 1889, precum și secretarul acesteia în perioada 1890–1895. De asemenea, a activat, până în 1895, ca membru în asociația profesorilor secundari din Bucovina, „Bukowiner Mittelschule”, fiind secretarul (1892–1893) și casierul (1893–1894) acesteia⁵⁰. A fost membru al Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române, înființată în anul 1910, implicându-se în realizarea statutelor acesteia și participând, alături de Nicolae Iorga, Constantin Rădulescu-Motru, Simion Mehedinți ș.a., la conferințele organizate de aceasta. A fost vicepreședinte al Ligii pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor⁵¹.

Prin conferințele publice și prelegerile universitare, Dimitrie Onciul a contribuit la pregătirea spirituală a generației Marii Uniri. În 1904, la Putna, cu ocazia serbărilor prilejuite de împlinirea a patru sute de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare, istoricul bucovinean „a căutat să întărească [...] întregii suflări

⁴⁸ Ștefan Ștefănescu, „Dimitrie Onciul (1856–1923). Son rôle dans le développement de l’historiographie critique, objective et érudite”, în „Analele Bucovinei”, anul XIV, nr. 1, 2007, p. 13.

⁴⁹ Teodor Balan, *op. cit.*, pp. 114–115.

⁵⁰ *Ibidem*, pp. 14–19, 55–57.

⁵¹ Anemari Monica Negru, „Dimensiunea ortodoxă a Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române”, în „Anuarul Arhivelor Mureșene”, s.n., anul IV (VIII), 2015, <http://arhivelenationale.ro/site/wp-content/uploads/2017/09/MS-anuar-IV.pdf> (24 februarie 2023).

românești speranțe într-un viitor mai bun, care să fie al împlinirii naționale”⁵². Câțiva ani mai târziu, în 1911, într-un discurs susținut în cadrul manifestărilor organizate de Liga pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor, academicianul bucovinean sublinia ideea unității culturale și a solidarității naționale a tuturor românilor. În timpul Primului Război Mondial, Onciul, rămas în București, a avut un rol important în salvarea patrimoniului arhivistic. A fost încrezător în triumful cauzei naționale, mărturisind, după Pacea de la București (26 aprilie/7 mai 1918), că „dezvoltarea noastră istorică în statul național a mers mereu înainte. [...] Suntem în dezvoltare ascendentă. Să avem, deci, credință tare în steaua noastră! Cu necesitate istorică ea ne va conduce la îndeplinirea menirii noastre între popoare”. În 17/30 noiembrie 1918, după desfășurarea Congresului general al Bucovinei, care a adoptat rezoluția de unire necondiționată cu Regatul României, Onciul a trimis o telegramă Consiliului Național Român care „a îndeplinit cel mai mare act național al Bucovinei românești. Trăiască scumpa Bucovină reînviată la viața românească!”. Alături de alți colegi academicieni, a semnat și telegrama trimisă în 23 noiembrie/6 decembrie 1918 Consiliului Național Român „care a proclamat unirea politică a românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească cu Regatul, realizând, prin actul lor, gândul statornic al neamului nostru”. A pregătit, pentru delegația română la Conferința de Pace de la Paris, două materiale documentare: „Date istorice despre Banat” și „Date istorice asupra Dobrogei”. În ianuarie 1919, Onciul și-a inaugurat cursul de istoria românilor la Universitatea din București cu o prelegere despre „Ideea latinității și a unității naționale”, iar în discursul de la Academia Română, din 14 mai 1919, intitulat „Fazele dezvoltării istorice a poporului și statului român”, aprecia, cu mândrie, că ideea unității naționale a „deșteptat la viață nouă neamul românesc și a creat România liberă și unită”⁵³.

Chiar dacă a plecat din Bucovina, pe care o considera „țara clasică a trecutului românesc”, Dimitrie Onciul a păstrat un profund atașament față de provincia natală („niciodată nu voi uita Bucovina și oamenii ei” avea să spună în 1896, când prietenii au sărbătorit plecarea acestuia la București⁵⁴), de orașul Cernăuți, acolo unde și-a făcut o parte din studii, unde și-a început cariera didactică și științifică și unde a dorit să fie înmormântat. Cât de apreciat a fost Dimitrie Onciul de majoritatea intelectualilor bucovineni o demonstrează corespondența adresată istoricului de Iraclie Porumbescu, Tudor Flondor, Eugen Maximovici, Emanuil Grigoroviță sau Leca Morariu. La fel de importantă este și corespondența purtată cu Nicolae Iorga, Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi sau

⁵² Ștefan Ștefănescu, „Bucovina, «cheia Moldovei» sub stăpânirea Austriei habsburgice (1775–1918)”, în „Analele Bucovinei”, anul XIX, nr. 2 (39), 2012, p. 413. Nu este exclus, dacă luăm în considerare afirmațiile lui Niculae M. Popescu, ca tânărul Onciul, elev pe atunci în clasa a IV-a de liceu, să fi participat și în 1871 la serbarea de la Putna, mai ales că prietenul său, Teodor Ștefanelli, era membru în comitetul de conducere al serbării. Cf. Niculae M. Popescu, *op. cit.*, p. 6.

⁵³ Apud Ștefan Ștefănescu, „Dimitrie Onciul – un istoric ilustru...”.

⁵⁴ Apud Vasile Pasailă, *Straja. Vatră de istorie bucovineană din Valea Sucevei*, Iași, Editura Feed Back, 2009, p. 154.

Sextil Pușcariu, care ne dezvăluie calitățile morale și civice ale istoricului bucovinean⁵⁵.

În 20 martie 1923, răpus de boala pe care o avea încă din copilărie și care i-a pricinuit o continuă suferință, Dimitrie Onciul a trecut la cele veșnice, fiind înmormântat în Cimitirul Central Horecea din orașul Cernăuți. Vrednic slujitor al muzei Clio, călăuzit de principiul „nimic fals să nu cuteze, nimic adevărat să nu se sfiască a spune istoria”⁵⁶, a rămas în amintirea posterității ca un neobosit cercetător al trecutului, cu seriozitate, probitate științifică și spirit critic, fiind „inițiatorul însuși al studiilor critice de istoria românilor” (Nicolae Iorga)⁵⁷. Alături de alte mari personalități, ca Ioan Bogdan, A. D. Xenopol, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, a adus contribuții valoroase la progresul științei istorice românești, situând-o astfel la nivelul celei europene de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Bibliografie

1. Balan, Teodor, *Dimitrie Onciul. 1856–1923*, Cernăuți, Tiparul „Mitropolitul Silvestru”, 1938.
2. Bărbuță, Petru, „Omagierea istoricului Dimitrie Onciul la Straja”, în „Analele Bucovinei”, anul XIV, nr. 1, 2007.
3. Boia, Lucian, *Evoluția istoriografiei române*, București, 1976.
4. Dan, Ilie, „Preocupări ortografice la Dimitrie Onciul”, în „Analele Bucovinei”, anul IV, nr. 1, 1997.
5. *Dimitrie Onciul. Istoric, profesor, fondator, patriot*, apare cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Calinic, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, cuvânt-înainte de Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, Suceava, Editura „Crimca”, 2023.
6. Dimitriu, Eugen, „Dimitrie Onciul în corespondență către Leca Morariu”, în „«Țara Fagilor»”. Buletin cultural al Primăriei Municipiului Suceava și al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina – Filiala Suceava”, anul I, nr. 2, aprilie – iunie 1993.
7. Dumitrașcu, Gheorghe, *Oameni și fapte din istorie (studii și articole)*, Râmnicu Vâlcea, Editura Intol Press, 2021.
8. Fodor, Ligia-Maria, „Dimitrie Onciul, director general al Arhivelor Statului din România”, în „«Glasul Bucovinei»”. Revistă trimestrială de istorie și cultură”, anul XIII, nr. 3 (51), 2006.
9. Grigorovici, Radu, „Dimitrie Onciul și determinismul istoric”, în „Analele Bucovinei”, anul IV, nr. 1, 1997.
10. Halic, Bogdan-Alexandru, „Repere cronologice. Date despre viața și opera lui Dimitrie Onciul” (<https://acad.ro/carti2006/RepereCronologice>).

⁵⁵ Ilie Luceac, *op. cit.*, pp. 26–37; Eugen Dimitriu, „Dimitrie Onciul în corespondență către Leca Morariu”, în „«Țara Fagilor»”. Buletin cultural al Primăriei Municipiului Suceava și al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina – Filiala Suceava”, anul I, nr. 2, aprilie – iunie 1993, p. 5. Pentru corespondența lui Dimitrie Onciul vezi: I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. I–VII, București, 1931–1938; Biblioteca Academiei Române, *Manuscrise*, Fond *Dimitrie Onciul*. Câteva aspecte legate de viața privată a lui Dimitrie Onciul (adoptarea celibatului, faptul că nu a primit cu simpatie mișcarea de emancipare a femeii) se regăsesc la Lucian Nastasă, *Intimitatea amfiteatrelor. Ipostaze din viața privată a universitarilor „literari”(1864–1948)*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2010, pp. 46, 48, 124.

⁵⁶ Expus în 1898, în prelegerea de deschidere a cursului de istoria românilor, „Introducere despre noțiunea și caracterul istoriei în general și despre concepția istoriei naționale în special”. Apud Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 49.

⁵⁷ Apud Lucian Boia, *op. cit.*, p. 204.

11. Iorga, Nicolae, *Oameni care au fost*, vol. II, ediție îngrijită și note de Ion Roman, București, Editura pentru Literatură, 1967.
12. Irimescu, Mircea, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–2012). La 150 de ani*, volumul II, *Voluntariat bucovinean*, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2013.
13. Luceac, Ilie, „Dimitrie Onciul: omagiul Bucovinei recunoscătoare”, în „Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură”, anul XIII, nr. 3 (51), 2006.
14. Mareci-Sabol, Harieta, „Dimitrie Onciul. Etape și valențe formative”, în „Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură”, anul XIII, nr. 3 (51), 2006.
15. Nastasă, Lucian, *Intimitatea amfiteatrelor. Ipostaze din viața privată a universitarilor „literari”(1864–1948)*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2010.
16. Onciul, Dimitrie, *Din istoria Bucovinei*, Chișinău, Editura Universitas, 1992.
17. Idem, *Miscelaneu (studii, cuvântări, prelegeri)*, cuvânt-înainte de Ioan Scurtu, ediție îngrijită de Constantin Burac, București, Editura Renaissance, 2006.
18. Idem, *Opere complete. Tomul I. Originile Principatelor Române*, ediție critică adnotată de A[urelian] Sacerdoțeanu, cu 16 planșe afară din text, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1946.
19. Idem, *Scrieri alese*, ediție îngrijită de acad. Ștefan Ștefănescu, dr. Dorina N. Rusu, dr. Bogdan-Alexandru Halic, cu un cuvânt-înainte de acad. Eugen Simion, președintele Academiei Române, Colecția „Cărți de căpătâi”, București, Editura Academiei Române, 2006.
20. Idem, *Scrieri istorice despre Bucovina și Transilvania și studii lexicografice*, cuvânt-înainte de acad. Radu Grigorovici, ediție, studiu introductiv, note și comentarii de D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, București, Editura Academiei Române, 2010.
21. Idem, *Scrieri istorice*, ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, vol. I, vol. II, București, Editura Științifică, 1968.
22. Pasailă, Vasile, *Straja. Vatră de istorie bucovineană din Valea Sucevei*, Iași, Editura Feed Back, 2009.
23. Pintescu, Florin, Purici, Ștefan, „Despre viața, opera și concepția istorică a lui Dimitrie Onciul”, în *Р. Ф. Кайндль і українська історична наука. Матеріали Міжнародного наукового семінару „Кайндлівські читання”, Чернівці, 22–23 травня 2004 р.*, Частина 2, Вижниця, Черемош, 2004.
24. Platon, Gheorghe, „Dimitrie Onciul (1856–1923). O personalitate exemplară a spiritualității românești”, în „Analele Bucovinei”, anul I, nr. 1, 1994.
25. Popescu, Nicolae M., „Dimitrie Onciul”, discurs de recepție la Academia Română, citit în ședința publică din 3 iunie 1925, cu răspuns de Nicolae Iorga, Academia Română, Discursuri de recepțiune, LIX, București, Cultura Națională, 1925.
26. Rusu, Dorina N., *Membrii Academiei Române. 1866/2003. Dicționar*, ediția a III-a, revăzută și adăugită cu un cuvânt-înainte de academician Eugen Simion, președintele Academiei Române, București, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, 2003.
27. Satco, Emil, Niculică, Alis, *Enciclopedia Bucovinei. Personalități, localități, societăți, presă, instituții*, vol. II, *G–O*, Suceava, Editura „Karl A. Romstorfer”, 2018.
28. Schipor, Vasile I., „«Analele Bucovinei» și valorificarea moștenirii culturale a academicianului Dimitrie Onciul (1856–1923)”, în „Analele Bucovinei”, anul XX, nr. 2 (41), 2013.
29. Ștefănescu, Ștefan, „Bucovina, «cheia Moldovei» sub stăpânirea Austriei habsburgice (1775–1918)”, în „Analele Bucovinei”, anul XIX, nr. 2 (39), 2012.
30. Idem, „Dimitrie Onciul (1856–1923). Son rôle dans le développement de l’historiographie critique, objective et érudite”, în „Analele Bucovinei”, anul XIV, nr. 1, 2007.
31. Idem, „Dimitrie Onciul – un istoric ilustru al generației Marii Uniri” (<https://acad.ro> > files > donciul-unistoricilustru).
32. Idem „Premiul Academiei Române «Dimitrie Onciul»”, în „Analele Bucovinei”, anul II, nr. 2, 1995.
33. Idem, „Seminarul de metodologia istoriei «Dimitrie Onciul»”, în „Analele Bucovinei”, anul I, nr. 2, 1994.

34. Idem, „Un monument lui Dimitrie Onciul”, în „Analele Bucovinei”, anul II, nr. 1, 1995.
35. Vatamaniuc, D., „Dimitrie Onciul, istoric al Bucovinei și Transilvaniei și lexicograf”, în vol. Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice despre Bucovina și Transilvania și lexicografice*, București, Editura Academiei Române, 2010.
36. https://acad.ro/com2006/pag_com06_1026.htm (20 februarie 2023).
37. <https://www.scrigroup.com/istorie-politica/istorie/Scoala-critica-sub-impactul-is84454.php>
38. <http://arhivelenationale.ro/site/wp-content/uploads/2017/09/MS-anuar-IV.pdf>.